

Asia: VN/2750/2020

Rikosasioiden sovittelupalveluiden siirto oikeusministeriön hallinnonalalle. Ohjausryhmän raportti ja esitys.

Lausunnonantajan lausunto

Pidättekö perusteltuna rikos- ja riita-asioiden sovittelun siirtämistä sosiaali- ja terveysministeriön hallinnonalalta oikeusministeriön hallinnonalalle?

En ota kantaa

Miten perustelette vastauksenne?

Rikosuhripäivystys ei koe, että sillä on oman toimintansa kautta riittävän selkeitä perusteluita arvioida, mikä hallinnonala sopisi parhaiten rikos- ja riita-asioiden sovittelun sijoittumiseksi. Siirtämistä oikeusministeriön hallinnonalalle puoltaa se, että tällöin sovittelutoiminta kytkeytyisi vahvemmin oikeusprosessiin. Tämä voisi vahvistaa sovittelun profiilia ja tunnettuutta.

Mikäli siirto oikeushallintoon toteutuu, tulee varmistaa, ettei sovittelun käynnistymistä mielletä menettelynä, jota kautta rikosprosessi voidaan välttää. Muutoksen ei myöskään tulisi johtaa siihen, että ohjaamalla tapaus sovitteluun, poliisissa suoritettava tutkinta jää niin suppeaksi, että osapuolten roolit ja vastuut saattavat jäädä sovittelutoiminnan tai osapuolten itsensä ratkaistavaksi.

Pidättekö perusteltuna sitä, että sovittelupalvelut tuotetaan oikeusapu- ja edunvalvontapalvelujen yhteydessä, mahdollisesti perustettavassa valtakunnallisessa oikeusapu- ja edunvalvontavirastossa?

Kyllä

Miten perustelette vastauksenne?

Mikäli siirto oikeusministeriön hallinnonalalla toteutuu, katsomme että työryhmä on raportissaan hyvin perustellut tätä vaihtoehtoa.

Pidättekö perusteltuna sitä, että sovittelupalvelut tuotetaan valtion palveluina siten, että sovitteluhenkilöstö olisi valtion virkamiehiä?

Kyllä

Miten perustelette vastauksenne?

Mikäli ehdotettu muutos toteutuu, on luonnollista, että sovitteluhenkilöstöstä tulee valtion virkamiehiä. Tämä myös selkeyttää ja yhtenäistää henkilökunnan asemaa.

Pidätteko perusteltuna, että joissakin erityistilanteissa palvelu voitaisiin tuottaa ostopalvelusopimuksin, kun palveluntarve sitä edellyttää?

Kyllä

Miten perustelette vastauksenne?

Tällainen takaportti on hyvä jättää järjestelmään, mikäli palvelua pitää toteuttaa esimerkiksi sellaisella alueella, jossa ei ole oikeusapu- ja edunvalvontaviranomaisten toimipaikkaa tai mikäli sovittelutoimintaan luodaan jotain uusia toimintatapoja, joita ei ole tarkoituksenmukaista toteuttaa nyt ehdotetussa uudessa rakenteessa.

Millä keinoin voidaan mielestänne varmistaa, että sovittelun erityispiirteet säilyvät vaihtoehtoisten konfliktinratkaisumenetelmien periaatteiden mukaisina, jos sovittelupalvelut siirretään oikeusapu- ja edunvalvontapalveluiden yhteyteen?

Sovittelutoiminnalle pitää taata riittävä itsenäisyys suhteessa muuhun rikosprosessiin. Sitä ei pidä kehittää osaksi esitutkintajärjestelmää. Tämä ei ole sovittelun tarkoitus. Sovittelun lähtökohtana tulee aina olla osapuolten vapaaehtoinen osallistuminen.

Rikos- ja riita-asioiden sovittelun päätavoitteena tulee edelleen olla vaihtoehtoinen menetelmä ratkaista konflikteja osapuolten myönteisessä hengessä tapahtuvan kohtaamisen ja vuorovaikutuksen myötä. Osapuolten tunteilla ja tarpeilla on keskeinen merkitys, jolloin he voivat olla itse aktiivisia asiansa ratkaisemisessa. Kohtaamisen lähtökohtana tulee edelleen olla se, että rikoksen tekijä ottaa vastuun tapahtuneesta. Sovittelussa tulee sopia hyvityksestä uhrille. Näiden merkitystä ei tule sivuuttaa rikosprosessiin liittyvistä säästö- tai muista resurssisyistä.

Käsityksemme mukaan tällä hetkellä sovittelutoiminnan henkilöstön ammatillinen koulutus pohjautuu ihmissuhdealan osaamiseen. Tämä on tärkeää jatkossakin, jotta restoratiivisen oikeuden mukainen henki toteutuu myös vapaaehtoisten rekrytoinnissa, kouluttamisessa ja ammatillisessa ohjaamisessa.

Millä keinoin vapaaehtoisten sovittelijoiden toimintaedellytyksiä voidaan vahvistaa oikeusapu- ja edunvalvontapalveluiden yhteydessä?

Vapaaehtoistoiminnan kytkeytyminen valtion viraston toimintaan ei ole täysin ongelmaton kysymys. Toisaalta rikos- ja riita-asioiden sovittelun vapaaehtoistoiminta on luonteeltaan jonkin verran erilaista kuin vahvemmin kansalaistoimintaan ja -vaikuttamiseen linkittyvä vapaaehtoisuus.

Vapaaehtoiset tarvitsevat kuitenkin aina yhteisön, johon kiinnittyä, riittävän määrän virkistystoimintaa ja palkitsemista (muu kuin rahallinen) sekä osallisuuden tunteen siitä, että he

voivat vaikuttaa asioihin omalla vapaaehtoistoiminnallaan. Näiden asioiden huomioiminen tulee taata myös uudessa esitetystä hallintomallissa.

Miten arvioitte sovittelun siirron oikeusapu- ja edunvalvonnan yhteyteen vaikuttavan paikallisen, alueellisen tai valtakunnallisen sidosryhmäyhteistyön hoitamiseen?

Emme näe siirrolla olevan merkittäviä vaikutuksia sidosryhmäyhteistyöhön. Siirto valtion toiminnaksi voi joiltain osin vähentää sovittelutoiminnan luontevia kytköksiä kansalaisjärjestöihin. Toisaalta nykyisin kuntien hallinnoimat sovittelutoimistot ovat tehneet hyvää yhteistyötä järjestöjen kanssa. Esimerkiksi Rikosuhripäivystyksen yhteistyö sovittelutoimistojen kanssa ei ole juurikaan erilaista sen perusteella, mikä taho sovittelua hallinnoi. Muutos voi toisaalta vahvistaa sovittelun yhteistyörakenteita viranomaisten kanssa.

Millaisia keinoja ehdotatte oikeusavun esteellisyyden periaatteiden huomioon ottamiseksi ehdotetussa järjestämismallissa?

On selvää, että esteellisyyteen liittyvät tilanteet lisääntyvät, mikäli sovittelutoiminta kytketään lähemmin oikeusapu- ja edunvalvontatoimeen. Tarvitaan selkeä ohjeistus siitä, kuinka varmistetaan, ettei esteellisyyttä synny. Mikäli tällainen tilanne kuitenkin syntyisi, on siihen oltava valmiit ratkaisumallit. Esimerkiksi sovittelun asiakkuuden siirtäminen toiseen toimipisteeseen etäyhteyksien avulla voisi olla yksi vaihtoehto.

Ehdotettu järjestämismalli parantaa sovittelupalveluiden yhdenmukaisuutta ja saatavuutta?

Kyllä

Miten perustelette vastauksenne?

Viittaamme työryhmän esittämiin perusteluihin.

Miten arvioitte sovittelupalveluiden siirron vaikuttavan julkisen oikeusavun, yleisen edunvalvonnan sekä talous- ja velkaneuvonnan palveluihin?

-

Pidättekö perusteltuna sovittelun siirrolle suunniteltua aikataulua vuoden 2024 alussa?

En ota kantaa

Miten perustelette vastauksenne?

-

Onko teillä vielä mielessänne ohjausryhmän esitykseen liittyen joitakin riskejä tai etuja, joita raportissa ei ole käsitelty?

Mikäli sovittelu nähdään lähemmin osana rikosprosessia ja lakia muutetaan, tulisi huolehtia samalla siitä, että uhrilla on samat oikeudet tukipalveluihin kuin rikosprosessissa muutoinkin. Näitä ovat mm. uhrin oikeus saada ohjausta tukipalveluihin sekä oikeus ottaa tukihenkilö mukaan sovittelutapaamiseen. Tällä hetkellä asianomistajalla on oikeus ottaa tukihenkilö mukaan poliisin kuulusteluihin ja oikeudenkäynteihin. Sovittelussa uhri toisinaan jää ilman tukihenkilöä silloin, kun toinen osapuoli vastustaa tukihenkilön osallistumista. Uhrin mahdollisuutta saada tukihenkilö mukaan sovitteluun koskevat käytännöt vaihtelevat eri sovittelutoimistoissa ja tätä koskevat

ohjeistukset koetaan usein epäselvinä. Rikosuhripäivystys esittää, että tämä tilanne korjataan mahdollisessa lainmuutoksessa siten, että uhrin oikeuteen saada tukihenkilö mukaan sovittelutapaamiseen ei enää vaikuta toisen osapuolen näkemys asiasta.

Rikosuhripäivystyksen käytännön työssä olemme myös havainneet, että paikoitellen poliisi näkee sovittelun ja RIKUn tai muut uhripalvelut samana tai toisensa poissulkevana toimintana. On tärkeää varmistaa, että uhrien tukipalvelut ja sovittelu nähdään jatkossa selkeämmin erillisinä toimintoina. Uhrien tukipalveluiden tulee olla rikoksen uhrien käytössä myös silloin, kun asiaa käsitellään sovittelussa. Uhri voi tarvita tukipalveluita myös sovitteluun liittyvissä oikeudellisissa kysymyksissä, sovitteluun osallistumisessa sekä sovittelukokemuksen käsittelyssä.

Åberg Leena-Kaisa
Rikosuhripäivystys